

Text: ALFRED BOSCH / Fotos: RICARD CUGAT

Àfrica des de la perplexitat

EL TEMPS ha reunit destacats especialistes sobre l'Àfrica negra. Hi han participat Francesc Cabana, consultor per al Banc Mundial, Antoni Planells, director de la revista 'Studia Africana', i Adolf Fàbregas, que ha col·laborat amb Intermón en diversos projectes.

ALFRED BOSCH: Quina és la prioritat bàsica en qualsevol programa d'ajut? De vegades, sembla que el més preocupant és la manca de coneixement previ dels pobles receptors d'aquesta cooperació. No caldria aprendre abans d'ajudar?

FRANCESC CABANA: És innegable que, en qualsevol acció humana, el diàleg sempre és important. Sobretot si es pot emprendre amb persones de sòlida formació, cosa que sovint no és fàcil a l'Àfrica. Però fins i tot a l'hora de tractar amb col·lectius menys instruïts, penso que els africans tenen prou coses a ensenyar-nos. Una certa despreocupació pel

demà, sense obsedir-se per la planificació, viure al dia, sense estrès; o una gran facilitat per perdonar... És a dir, maneres que potser nosaltres hem anat perdent, i de les quals podem aprendre molt.

ADOLF FÀBREGAS: Trobo que el contacte entre cultures sempre és enriquidor. Àfrica en general —encara que les generalitzacions són arriscades, i més en un continent tan divers com aquest—, té molts valors dels quals podem aprendre. A més, el coneixement és prioritari, fins i tot en situacions d'emergència que, aparentment, només exigeixen solucions logístiques. En un camp de refugiats de la zona dels Grans Llacs, per exemple, em vaig trobar

Dalt, Francesc Cabana.

En la pàgina anterior, una imatge dels tres especialistes, acompanyats per Alfred Bosch, guanyador de l'última edició del Premi Joan Fuster d'Assaig, i Antoni Castel, coordinador d'aquest número sobre Àfrica.

amb un cuiner que només parlava kinyaruanda, i jo era l'únic coo- perant que m'hi podia entendre una mica. Els coneixements sobre la societat que pretens ajudar són bàsics, sens dubte.

En el terreny creatiu i artístic, sembla evident que cada dia ens inspirem més en patrons africans... però cal anar alerta, perquè les relacions que es creen són sovint desiguals. Des del nord, ens és més fàcil viatjar i beure en les fonts africanes, cosa que no succeeix des del sud. És a dir, de vegades idealitzem cultures perquè ens ho podem permetre, i tornem a caure després en models paternalistes.

ANTONI PLANELL: Aquella màxima que sosté que, quan dues civilitzacions es toquen, les dues aprenen coses, s'ha demostrat històricament falsa. Una d'elles sempre se'n ressent més, s'acaba diluint o fins i tot desapareix.

Més que de coneixement, jo parlaria de respecte com a prioritat. Quan pensem d'ajudar o intervenir, solem partir de posicions superbes, que no ens permeten aprendre de manera genuïna. Des d'Àfrica hi ha coses a assimilar, és obvi, però abans cal que admetem la necessitat d'una revolució personal -ja que la col·lectiva sembla difícil. O sigui, l'arrel del problema, la tenim a casa. Com podem exportar valors de solidaritat i humanitarisme que ni tan sols són reals a les nostres societats d'origen? Com podem pretendre oferir el que no tenim?

A. B.: Realment és l'emissor el que falla, en el ter-

reny de la cooperació? Hi ha qui manté que el problema és el marc receptor, les societats africanes que no són capaces de digerir l'ajut. O és una qüestió de dimensió de l'ajut: és a dir, caldria un veritable Pla Marshall per a Àfrica, ambicions i compromès?

A. F.: La cooperació és com el mariner que s'esforça per apedaçar els forats d'un vaixell, amb la simple esperança d'arribar a port. Existeix, per tant, un defecte de volum: no s'hi destinen els recursos desitjables. Però també hi ha un problema de rumb, ja que sovint falta visió de futur. La majoria de programes de cooperació són a un parell d'anys vista, quan caldrien projectes que abraressin un parell de generacions. I també d'intenció: què pretenem? A mi m'ha semblat comprovar que, en certs casos, la qüestió és generar confiança. Encara que desembarquis a l'Àfrica i els descobreixis la sopa d'all, i els demostris que mètodes tradicionals seus són vàlids, ja estàs fent molt. El sol fet que valoris la seva feina, que els escoltis, és crucial.

F. C.: També cal dir que, en molts casos, les societats destinatàries de l'ajut mostren una incapacitat manifesta per digerir allò que se'ls ofereix.

A Guinea Equatorial, em vaig trobar un jove que dirigia un banc local: era una persona ben vàlida, formada a Barcelona, que va escollir tornar a casa per contribuir a la marxa del seu país. Podria haver-se responsabilitzat d'un ministeri, al seu país, millor que molts altres. Doncs bé, al cap de poc el van trobar mort... segurament perquè no sintonitzava amb els dissenys de l'ètnia que es trobava en el poder.

De tota manera, la tasca que es pugui dur a terme aquí no deixa de ser vital. La sensibilització ciutadana, que s'ha demostrat fins a quin punt pot influir en les polítiques governamentals, n'és una prova.

A. P.: Jo insisteixo a dir que la feina principal, la tenim a casa.

De sobte, decidim que volem curar els ferits de guerra. Però qui els ha venut les armes que han provocat les ferides? Potser, per entendre'ns, ha estat el mateix germà del metge que després guarirà les ferides. Si volem intervenir, hem de ser conseqüents amb la intervenció, sobretot si l'acompanyem de violència. Les armes no han fet callar mai les armes. A Somàlia, més valia no haver entrat, ja que el remei ha estat pitjor que la malaltia. No calia ser gaire llest per anticipar-ho; només calia admetre la inconsistència dels plantejaments de fons dels interventors.

A. B.: Parlem, doncs, de plantejaments de base. En la crisi dels Grans Llacs, la nostra opinió pública era pràcticament unànime a l'hora de reclamar

**Francesc Cabana:
"També cal dir
que en molts
casos, les societats
destinatàries de
l'ajut mostren
una incapacitat
manifesta
per digerir
allò que se'ls
ofereix."**

una intervenció sobre el terreny. Podem dir que ens vam equivocar? Si el contingent internacional s'hauria desplegat al Zaire, probablement els camps encara existirien, i el problema s'hagués eternitzat. Quan parlem d'ajuda humanitària i d'intervencionisme, no estem promovent el parasitisme entre els africans?

A. F.: Penso que les grans operacions humanitàries resolen que una sèrie de persones no morin avui, però no aporten solucions de fons, que ataquin conflictes ulteriors. Hem de ser conscients d'aquesta limitació: i a la zona dels llacs, jo he pogut comprovar que des de la primera crisi de refugiats, el 1994, s'han eludit sistemàticament els acords polítics que haurien pogut establir les bases d'una solució duradora. Alguns ja vam alertar del perill que comportava una visió massa immediatista de l'ajut humanitari. Però o bé no se'ns va fer prou cas, o bé no vam saber fer-nos escoltar.

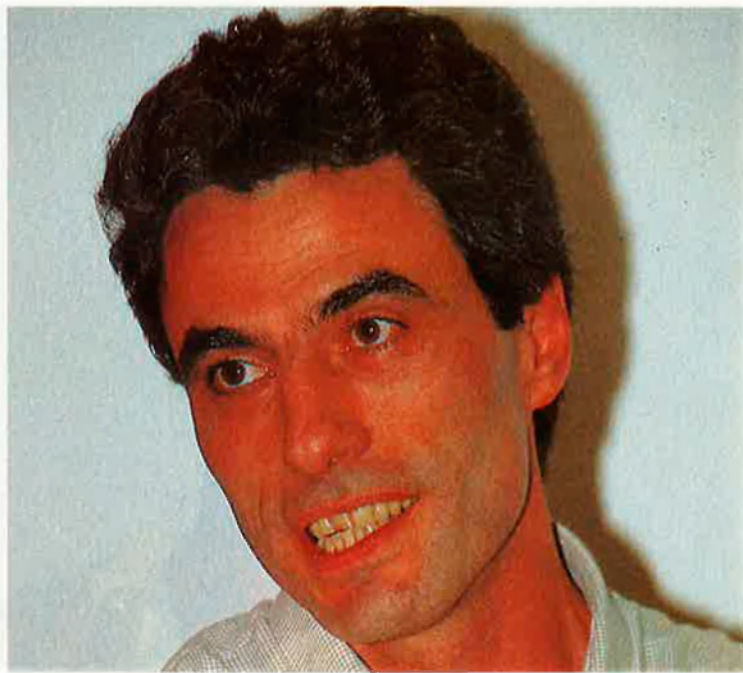
A. P.: Mentre no tinguem clar per què intervenim, sóc de l'opinió que més val no fer-ho. Dit això, reconec que no dispo de alternatives vàlides a les grans operacions d'ajut. Jo només parlo des de la meua perplexitat.

F. C.: Estaria d'acord que les organitzacions internacionals no han trobat camins vàlids per a la intervenció humanitària. Les sancions o els bloqueigs econòmics sempre han fet pagar justos per pecadors, ja que se'n ressent més la gent corrent que els dèspotes de torn. I les incursions militars s'han saldat amb fracassos, perquè els actors han d'estar disposats a matar i a morir—cosa que ni les societats receptors, ni les que envien contingents, acaben acceptant de bon grat. El perill d'eternitzar el conflicte també és real, perquè només el congeles. Quant de temps t'hi quedes? I què passa quan marxés?

A. B.: Té cap sentit, doncs, assistir els que ens semblen com a desvalguts?

F. C.: És clar que sí. Les coses potser es fan malament, moltes vegades, però si no es fessin encara seria pitjor. Per exemple: Déu-nos-en guard, si el Banc Mundial es retirés de l'Àfrica negra! Augmentaríem el patiment general.

Ara bé: crec que hem de fer un esforç seriós en el camp de la informació i de la formació. A Guinea Equatorial, per exemple, s'ha tendit a barrejar l'ajut humanitari amb el suport a un règim dictatorial. És positiu cooperar amb Guinea, però hem de saber on enviem els recursos, i dirigir-los cap a les escoles, la sanitat... La formació és el camp prioritari: una vegada, al Zaire, em van comentar que estaven encantats d'acollir una primera fornada de trenta comptables a l'administració estatal. Trenta comp-

Antoni Planells:
"Veiem el món des de la pretesa superioritat dels nostres models culturals, i no acceptem altres formes d'entendre la vida."

tables, quan un país d'aquelles dimensions n'hauria de tenir milers!

A. P.: Quan ens exclamem que *els hem d'ajudar*, solem ocultar una visió altiva dels africans. Veiem el món des de la pretesa superioritat dels nostres models culturals, i no acceptem altres formes d'entendre la vida.

F. C.: El primer cop que vaig anar a Kinshasa, em vaig comprar la *Història d'Àfrica* de Joseph Ki-Zerbo, i de seguida vaig plegar. La vaig deixar a l'hotel. Les grans mentalitats no existeixen, són un tòpic.

Certament, no podem imposar les nostres visions als africans, i ningú no resoldrà els seus problemes millor que ells mateixos. Però cal que rebin la formació adequada. En l'època colonial, si

un nen es tallava el dit, venia una monja europea i el curava: avui, els africans han d'aprendre a curar, si no volen que els nens se'ls morin.

A. P.: És clar, però qui els havia portat aquella llauna? Qui havia introduït tot un plegat de novetats, sense demanar-los si les volien?

F. C.: Els forasters, per descomptat. No com a transgressió cultural, sinó com a aportació al seu benestar: dins d'aquella llauna hi havia menjar...

A. F.: Tinc la sensació que, en alguns casos, la millor ajuda passa per deixar d'ajudar. No tant per evitar imposicions culturals, perquè les civilitzacions sempre són evolutives, i a l'Àfrica inevitablement també ho són. Parlo de retirar el suport, per exemple, a pràctiques abusives i dictatorials. Un exemple

Antoni Planells:
"Quan et trobes que, al mercat, els productes del sud no es compren a preus justos, et preguntes si realment la correcció no s'hauria de forçar des del centre del sistema."

Adolf Fàbregas:
"La majoria de programes de cooperació són a un parell d'anys vista, quan caldrien projectes que abraressin un parell de generacions."

clar va ser la campanya que es va realitzar contra l'*apartheid* a Sud-àfrica. I un altre cas en què es podria haver influït per passiva, i no es va fer, era el règim de Mobutu al Zaire.

A. P.: Tornem a trobar-nos amb un dilema de pes, més a partir del nord que del sud. Per què, qui ordena les sancions? Qui les vigila, i amb quin mandat? Què és aquesta comunitat internacional de què tant es parla i que resulta tan etèria?

F. C.: Home, sí que existeix, i es percep arreu: el Banc Mundial, les Nacions Unides, la Unió Europea,... són agents que operen a tot Àfrica, i que s'hi perceben. Moven diners, recursos, i alguna vegada en una direcció que sembla correcta. Les empreses, i sobretot les multinacionals, ja són una altra cosa. És obvi que una empresa no inverteix si no hi veu negoci possible. És lògic: cap empresa no llença els diners.

A. B.: I optar, com sostenen alguns autors, per la desconexió d'Àfrica? No seria preferible suspendre una implicació internacional que, en el millor dels casos, ofereix resultats irregulars?

A. F.: En abstracte, potser sí. Però què fas quan t'adones que les estructures locals no rutilen? Et quedes de braços plegats? A més, ho vulguem o no, les societats i les economies africanes ja formen part de sistemes mundialitzats.

A. P.: La implicació exterior a l'Àfrica sempre ha tingut mòbils materials i interessats, ben poc huma-

nitari. El discurs més recent sobre el Zaire, en la seva vessant catastrofista, amagava un fons d'hipocresia. Cal desemascarar la sensació que els africans tots sols no són capaços de sortir-se'n.

F. C.: No comparteixo aquesta visió. En termes econòmics, el discurs que critiqueu és irrefutable. Només a Uganda es comprova cert creixement real, pel que sembla. I després tens l'excepció sud-africana, un veritable miracle polític i econòmic en el context africà. No veig enlloc més on els mercats puguin funcionar sense aportacions externes.

Davant d'això, i vista la frustració que semblant panorama et genera, el primer impuls és reclamar una fórmula de tutelatge neocolonial al continent africà, com feia fa ben poc una editorial de *Le Monde*.

A. B.: Això sembla que s'allunyi força d'un altre discurs vigent —i no només a Àfrica—, de tall neoliberal, que recepta l'encongiment del sector públic per alliberar les forces del mercat. Es tracta, una vegada més, d'un raonament que es presenta com a no-intervencionista, però que confia en la capacitat redemptora del comerç tal com opera avui en el sistema econòmic dominant.

F. C.: El capitalisme, com a sistema, té la capacitat d'autocorregir-se, i per tant el fons de l'argument seria vàlid. Per exemple: el mercat mundial del cacau havia afavorit, fins fa poc, les exportacions malaies a costa de les d'Àfrica occidental. El mercat central del cacau, que en bona part radica a Londres, ha començat de fet a corregir aquesta distorsió.

Malauradament, aquesta capacitat correctora és més feble als mercats subdesenvolupats. Les normes elementals de l'intercanvi són difícils de protegir, i les multinacionals són les primeres a infringir principis que no lesionarien el món desenvolupat.

Davant d'això, insisteixo, la temptació inicial és intervenir i implantar algun tipus de tutelatge.

Doneu-me qualsevol país africà, per a regentar-lo com si fos menor d'edat, i en dos anys us duplico la producció i resolc els problemes de subsistència. Però tal cosa no és ja ni factible ni desitjable, perquè algun dia les economies africanes hauran de caminar soles.

A. P.: Comparteixo la visió que el capitalisme disposa de mecanismes correctors. En cas contrari, no hauria sobreviscut com ho ha fet. Però quan et trobes que, al mercat, els productes del sud no es compren a preus justos, et preguntes si realment la correcció no s'hauria de forçar des del centre del sistema. Aquí tenim un cas clar on caldria una intervenció decidida que, en canvi, no s'aborda seriosament.

**Adolf Fàbregas:
"Tinc la sensació
que, en alguns
casos, la millor
ajuda passa
per deixar
d'ajudar. No tant
per evitar
imposicions
culturals, sinó per
evitar abusos."**